

МІСЦЕ ПРОЗИ О. ДЕ В УКРАЇНСЬКОМУ ПИСЬМЕНСТВІ

Зарудняк Н. І.,

старший викладач кафедри української

літератури, українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені П. Г. Тичини

м. Умань, Україна

Прозовий доробок Олександера Де – явище багатогранне як у тематичному, так і в жанрово-стильовому аспектах. Володимир Поліщук зазначав: «До прозаїків нашого «черкаського» зарубіжжя можна долучити й Олександра Де (О. І. Барчука), котрий народився в с. Заячківка на Христинівщині в 1925 році. Він писав переважно поезію, але й до прози був небайдужий: написав багатоплановий роман «Діти степу», видав збірку оповідань і нарисів «Під чужим небом». Назви обох книг досить промовисті щодо семантики вміщених у них творів» [12, с.14]. Це один із перших відгуків в українському літературознавстві про прозу даного автора. Diími-nores (менші Боги) діаспорного Олімпу ще не побачені здаля «з материка» всі. Оскільки їхня творчість відбувалася «за залізною завісою», то якогось впливу на материкову українську літературу не справила. В некролозі Ради Спілки письменників України на смерть О. Де, вміщеному в «Літературній Україні» від 20 серпня 1998 року, допущені неточності (збірку поезій названо збіркою оповідань, повість – драмою...) [8, с. 12]. Олександр Де належав до тих творців літератури в еміграції, які, за словами Федора Погребенника, «відчували органічну спорідненість із землею батьків» і не могли миритися з «беззаконнями і злочинами, що творилися в умовах тоталітаризму, з політикою русифікації українців, насаджуваним національним нігілізмом» [11, с. 28]. Повернення творчості письменника стало можливим лише за умов краху тоталітаризму та зняття введених ним ідеологічних табу. В радянські часи творчість О. Де була доступна лише кільком адресатам (Скаковській В. (сестрі письменника),

Павленку С. (учителеві)), які отримували твори частинами, по кілька аркушів, в конвертах з листами, та ще агентам КДБ, які неодноразово погрожували авторові. Прозовий же доробок Олександера Де багатогранний і значний за обсягом, вміщує ряд нарисів, оповідань, новел («Я вернусь», «В обороні життя», «За сином», «Новою дорогою», «В підземеллі», «Заходить сонце», «Субота», «Син вуглекопа», «Випадок у Берліні», «S.O.S.», «Без сумніву і підозріння», «У п'ятдесяту річницю», «Росія і комунізм», «Світ і ми»), які були написані з 1946 по 1967 роки і побачили світ у 1966, 1973 роках у видавництві «Чайка» (Лондон), заснованому автором. Назва видавництва знакова: в 20-х роках у Відні також існувало українське видавництво «Чайка», засноване А.Крушельницьким. Чайка здавна асоціювалася з Україною (відома пісня І.Мазепи), а в О. Де вона символізує українську душу, душу українця на чужині. «Це не чайка об камінь пририта // Скиглить жалібно. Ні! Це моя // Чужиною душа оповита, – // За Україною тужить вона...» [2, с. 90].

До прозового доробку О. Де входять повість «Під чужим небом» (1966) [1], заголовок якої став назвою першої книги прози автора, і є традиційним щодо семантики назв творів та збірок екзильних авторів (відомий роман Дарії Ярославської «Під чужі зорі», лише інверсією відрізняється назва збірки Олексі Кобця (Варавви) «Під небом чужим»). У прозовій творчості О. Де існує тривала, майже двадцятирічна перерва, після якої він заявляє про себе великими епічними полотнами – романами «Коли гуси поверталися з вирію» (1993) та «Червона рута» (1986 –1988), який присвячений пам'яті надзвичайно популярного в діаспорі Володимира Івасюка. На цей період припадають творчі задуми щодо написання інших великих творів «Новий світ», «Діти степу», «Коли гуси повернулися з вирію», «Подорож у невідоме», «Потоп».

Інша іпостась реалізації автора – щоденникові записи, спогади, публіцистика, епістолярій. На хвилі міжнародного спротиву комунізму О. Де видає збірку публіцистичних нарисів під назвою «Світ і ми» (1973), яка містила праці частково друковані у німецькій газеті «Українські вісті» за 1966 рік, і основним завданням якої було зробити «перший крок до вершин зрілості»

української нації [3]. Слова Володимира Погребенника про тритомник Романа Олійника-Рахманного «Україна атомного віку», один із розділів якого має синонімічну збірці О. Де назву «Україна і світ», який «наскрізно пронизує українська патріотична відданість рідному краю та його державницькій традиції від давнини й до ХХ століття» [10, с. 16], якнайточніше стосуються творчості О. Де. Автор знайомив українців з економічним, політичним, релігійним життям Заходу, США, представляв відомі блоки і союзи, досліджував традиції української народної республіки, писав «етичні зауваги» про Росію і комунізм, які в дусі «шістдесятників» ідеологічно були спрямовані проти російської колоніальної політики в Україні, частково перегукувалися з відомою працею Євгена Маланюка «До проблеми большевизму» [7]. Завдання збірки – формувати зрілу націю – задекларовано в епіграфі до неї. «Розуміння себе і світу навколо себе є першим кроком до вершин зрілості. Нація є дозрілою лише тоді, коли досягається національна єдність Роду не шляхом покори підвладних, а шляхом усвідомлення кожної клітинки, як частки великого тіла-Роду, потрібно... заставити умільців поганяти коней часу» [3, с. 97]. У збірці, крім епіграфа, вміщено ще і «Передслово», яке задекларує неонародницькі погляди автора, є схвильованим, пафосним зверненням до українських читачів, в якому О. Де благає земляків вірити йому, сповідається в своїй любові до них, клянеться в відданості: «Вірте мені... Прошу, рідні браття... І уявіть, дорогі читачі... і якщо поміж нами є багато блазнів і зрадників – я не зраджу вам»; «Я не люблю Україну лише за її небесну голубинь і степову золотинь, я люблю свій народ від зачатку нашого Роду через батьків, ближчих рідних і п'ять десятків мільйонів моїх братів і сестер, і через них – я люблю мого Роду наступні покоління» [3, с. 99].

«Передслово» сприймається як послання на кшталт шевченківського «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм...». Романтична піднесеність поєднується з раціоцентричним апелюванням до розуму: «...Вищесказано вийшло щиро від мого розуму. Я не служив ні партіям, ні церквам, ні сектам, бо вони ділять наш Народ...» [3, с. 99].

У прозовому доробку О. Де досить відчутні впливи «шістдесятництва», і чи не всі найважливіші проблеми (русифікації, денаціоналізації, екології, викачування з України її природних багатств, масової експлуатації молоді на «будовах комунізму», повоєнного сирітства, вдівства, соціальної бідності...), порушені «шістдесятниками», є об'єктом викриття і у прозі автора.

У творчості автора наявні три центральні взаємозумовлені проблеми – Росія, еміграція, мова. У листі до Зарудняк Н. від 4-го серпня 1997 року обурювався: «Навіть моє ім'я в Україні пишуть по-російському: «Олександр» замість «Олександрер». В Росію це (грецьке) ім'я прийшло з Франції, в Україну – з Німеччини, тому ріжниця» [6].

У творах Олександера Де – потужний ліризм і філософічність, характерні для літератури ХХ століття. Новітні філософські теорії у поєднанні з «запізніло»-народницьким (пролонгованим неонародницьким) світоглядом автора трансформуються у своєрідне синкретичне явище, позначене поглибленою психологічністю, плеканням національного ядра літературного дискурсу, романтичною ідеалізацією української минувшини, енергійним життєствердним волюнтаризмом.

Псевдонім О. Де, за твердженням самого автора, походить від словосполучення «динамічна еволюція», яке є внутрішньою суттю будь-якого справжнього письменника. На його думку: «Із давніх давен піснярі, кобзарі, поети та співці збуджували народ словом і піснею до динамічного поступу. Вони завжди розгортали крила своєї уяви і злітали в передчаси. Вони завжди були передвісниками нових епох. Вони були двигунами **динамічної еволюції** людства!» [9, с. 12]. Світогляд раннього О. Де не позбавлений впливу ніцшеанської філософської теорії надлюдини, яка хоче перевершити саму себе. О. Де вважав, що людина еволюціонуватиме ще кілька мільйонів років, а потім «свідомість стане керманичем підсвідомості. Ті люди, які мають силу волі, роблять перші міленькі контакти своєї свідомості із підсвідомістю» [5, с. 4]. Віра в особливе призначення поета і поезії в житті людства, віра в розум, силу волі, особливе місце себе і свого народу, віра в рід є основними складниками

синтетичного світогляду автора. «У поєтові бачу співця-кобзаря // У руслі всенародних артерій» [4, с. 30].

Юрій Шерех писав, що «традиціоналісти завжди в конфлікті з новаторами сьогодення» [13, с. 464]. Проза О. Де є феномен нееклектичного поєднання традиційного і модерного письма, що і робить її цікавим об'єктом наукової деконструкції.

Література:

1. Де О. І. Під чужим небом. Лондон: Чайка, 1966. 214 с.
2. Де О. І. Пісня серця. Лондон: Чайка, 1964. 142 с.
3. Де О. Світ і Ми / Де О. У двох кольорах. Лондон: Чайка, 1973. С. 97 –161.
4. Де О. У двох кольорах. Лондон: Чайка, 1973. 164 с.
5. Іванець Де О. Духова цілість // Канадійський фермер. 1968. 28 вересня. № 37. С. 4
6. Лист до Н. І. Зарудняк. 4 серпня 1997 р.
7. Маланюк Є. До проблеми большевизму / Маланюк Є. Книга спостережень. К.: «Атіка», 1995. С.142 – 200.
8. Олександр Де // Літературна Україна. 1998. 20серпня. С.12.
9. Поет вічно-живого вогню правди // Едмонтон. 1987. 28 січня. С.12.
10. Погребенник В.Ф. Слово-зброя. Література у творчому набутку Романа Олійника-Рахманного (публіцистика, есеїстика, літературознавство): Навч. посібник. К.: Ковчег, 2003. 256с.
11. Погребенник Ф. Еміграція і література. 1991. № 10. С.22 –28.
12. Поліщук В. Т. Творчість письменників зарубіжжя – уродженців Черкащини в контексті українського письменства (Штрихи до проблеми) / Рідні голоси з далеких далей. Наукове видання. Черкаси: Відлуння-плюс, 2000.148с.
13. Шерех Юрій. Троє прощань і про те, що таке історія української літератури / Шерех Юрій. Третя сторожа: Література. Мистецтво. Ідеології. К.: Дніпро, 1993. 590с.